

Зміст

Вступ

Перший розділ

Літературні аспекти і філософські розмисли

I. – Визначення

II. – Застосування слова «сміх» у мовних зворотах

III. – Філософські розмисли

Другий розділ

Етологічні аспекти

I. – Вступ

II. – Феноменологія сміху

III. – Онтогенез сміху

IV. – Філогенез сміху

Третій розділ

Третій розділ

Причинові зв'язки сміху

I. – Вступ

II. – Патологія сміху

III. – Психоаналітичні аспекти

IV. – Гіпотези сміхотворення

Четвертий розділ

Соціокультурні аспекти

I. – Вступ

II. – Етнографічні дані

III. – Система комунікації «смішне-сміх»

Висновок

Бібліографія

«з усіх тварин лише людині властиво сміятися», – якось зазначив Аристотель¹, якого згодом блискуче перефразував Рабле. Цей вислів, обернувшись на загальне переконання, прокладає чітке розмежування між тваринним царством і людиною, природою і культурою. Сміх притаманний людському роду й культурі, не маючи помітних і визначених антецедентів у наших найближчих родичів, великих людиноподібних мавп.

«Людина сміється, коли радіє, і радіє, коли кумедна ситуація дає задоволення». Сміх вочевидь пов'язаний із радістю та задоволенням на структурному рівні, є веселою відповіддю на смішні повідомлення. Фактично, він забезпечує добре психічне самопочуття.

«Ми живемо в часи, коли сміються мало; а сміх корисний і терапевтичний; отож суспільству потрібно сміятися більше».

¹ Аристотель, «Про частини тварин», 673a8.

Немало філософів і літераторів сформулювали свої рефлексії на тему сміху та смішного. Деякі з них розвинули їх і структурували у вигляді теорій.

Отож ми розглянемо їхні ідеї, відтак наприкінці подорожі філософськими смислами підсумуємо основні концепції, що стали класичними.

Звісно, ми усвідомлюємо й добре розуміємо небезпеки, коли ті чи ті ідеї відривають від загального викладу. Втім, зазначимо, що всі судження різних авторів і епох мають бути перенесені, насамперед, у їхній історично зумовлений соціокультурний контекст, що породжував доволі своєрідну систему уявлень і цінностей, але разом кожен видатний мислитель формував свою концептуальну систему, в яку інтегрувалися погляди на сміх і смішне.

На думку автора, люди в Середні Віки сформулювали два типи дискурсу щодо сміху. З одного боку, вони визначали й оцінювали його, розробляючи філософію та теологію. З іншого боку, деякі з них, намагаючись витворити смішне й викликати сміх, заклали підґрунтя психології та естетики сміху.

Згадані автори, міркуючи про сміх та смішне, насправді не відповідають усі як один на однакові запитання, яких доволі багато: Що таке сміх? Як ми сміємося? Хто сміється? Чому люди сміються? З кого, над чим? Хто викликає сміх? З ким ми сміємося? Де і коли? Які індивідуальні та соціальні функції сміху і смішного?..

Крім того, одне й те саме запитання залежно від автора стає предметом осмислення неоднакової якості.

Нарешті, концепції наших філософів і літераторів не тільки теоретичного характеру, адже багато хто серед них висловлював також оцінні судження, або схвальні, або ж осудливі.

Хай там як, більшість наших мислителів пов'язують сміх із радістю та задоволенням, надаючи привілейованого значення лице-вокальному вираженню для позначення позитивного настрою або афекту (Платон, Цицерон, Квінтіліан, Рабле, Декарт, Гоббс, Вольтер, Кант, Шопенгауер, Бен). Сміх їм видається, так само, як розум, властиво людською рисою.

Дослідження причинових зв'язків розглядає дію двох категорій чинників, що сприяють зародженню сміху:

- зовнішні чинники або стимули, що інстинктивно викликають руховий акт, які приводять до сміхотворного і стосуються антропологічного (а також психоаналітичного) дослідження;
- внутрішні чинники, що впливають на психічне та мозкове витворення сміху, як і його рухове здійснення (лицеве, дихальне, голосове).

Справді, уважне прочитання різних авторів пропонує такі кореляції:

- СМІШНЕ → Дитинство (з його мовою, символічними іграми, інстинктивними конфліктами, що викликають тривогу);
- Життєрадісний гумор, веселощі;
 - Невдача самоконтролю (тілесного, афективного, вербального, розумового);
 - Механізми захисту, серед яких і маніакальний захист;
 - Створення компромісу;
 - Догенітальний період та едипівський трикутник (доедипальні та едипальні фантазми);
 - Агресивні потяги.

Смішне може бути «комічним або некомічним». Некомічне смішне стосується веселого настрою, що корелюється з позитивним психічним субзбудженням, готовим до розрядки. Воно може бути безпредметним або пов'язуватися з особистим успіхом, що приводить до нарцисичного тріумфу, виражаючись через експансивний лицевий і звуковий рух сміху. Комічне смішне – мимовільне або добровільне. Мимовільне комічне часто

залежить від смішного тлумачення невдачі самоконтролю (розумового, вербального, афективного або рухового), яка помічена в іншого і порівняна з досвідом психічної безпеки потенційного сміхуна. Це порівняння вже передбачає на метапсихологічному рівні гру ототожнення і розототожнення. Сміх є сміхом задоволення від самоконтролю і нарцисичного тріумфу над знеціненим об'єктом, який став смішним. Добровільне комічне, естетичне чи ні, яке набуває форми духовної, гумористичної діяльності або пародії, навіть карикатури, вочевидь, вписується у третю сферу – між зовнішньою та внутрішньою реальністю. Це проміжна сфера досвіду являє собою місце розслаблення для людини, яка то відокремлюється, то зв'язується з двома іншими реальностями. Це область гри й культурного досвіду, царина ілюзії.

Соціальні функції сміху мають бути прояснені з урахуванням інших термінів системи, до якої він належить. Назвемо деякі з них:

- вираження індивідуальної радості та психічної безпеки, породженої соціальною згуртованістю групи;
- символічне схвалення девіантних та ексцентричних форм поведінки, що утворює дуже ефективний спосіб соціального контролю за моральними правилами;
- спосіб уникання негативних санкцій та покарання, шляхом придушення агресивності інших;
- інструмент ввічливості;
- інструмент захисту проти тривоги;
- інструмент соціального виключення;
- інструмент зваблення й афективного пошуку партнера.

Деякі сміхові об'єкти вже давно стали інваріантними:

- чужинець або чужинці для групи сміхунів;
- девіантні або ексцентричні особи всередині групи;
- політична влада, соціальний лад і всіляка наявна сила, інституція;
- сексуальність;
- мова.

Отже, розглянувши у цій розвідці потрійне кодування сміху (біологічне, психічне і соціокультурне), у нас сформувалося нове розуміння сміху. Те, що ми з самого початку дистанціювалися від профанного та науково-редукціоністського підходів, цілковито виправдалося. Поняття людської специфіки, лицевого вираження Радості, що вказує на добре здоров'я, як і автоматизм здійснення сміху відтепер застаріли й недостатні.

Залежачи від доволі складного процесу творення, сміх виявляється породженням багатомірної історії (філогенетичної, онтогенетичної, культурної та індивідуальної), в якій зв'язок сміху з грою сформувався на структурному рівні.